

VARDARBĪBAS ĢIMENĒ JĒDZIENS UN INTERPRETĀCIJA

Mg. iur. **Jeļena Kaļiņina,**

Daugavpils Universitāte, doktora studiju programma „Juriskā zinātne”, Latvija

Ievads

Raksts veltīts aktuālas sabiedrībā pastāvošas problēmas – vardarbības ģimenē izpētei. Krimināllikumā ir noteikta atbildība par vardarbīgiem nodarījumiem, piemēram, Krimināllikuma 159. pantā paredzēta atbildība par izvarošanu, 160. pantā – par seksuālo vardarbību, 125.-131. pantā – par miesas bojājumu nodarīšanu utt. Galvenokārt šie noziedzīgi nodarījumi ir vērsti uz fizisko sāpju nodarīšanu vai uz noziedznieka seksuālo vajadzību apmierināšanu. Professore V. Liholaja un D. Hamkova vienā no saviem rakstiem pamatoti norāda, ka „Krimināllikumā ir ietverta virkne normu, kurās paredzēta atbildība par vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem – tie veido aptuveni vienu ceturto daļu no visiem noziedzīgajiem nodarījumiem”¹. Savukārt vardarbība ģimenē atšķiras no vardarbīgiem noziedzīgiem nodarījumiem. Pirmkārt, jēdzienā ietvertais vārds „ģimene” norāda uz to, ka vardarbību pielieto tuvi cilvēki un tā notiek ģimenes iekšienē. Otrkārt, pētot šo tematu, jāsecina, ka vardarbība ģimenē aptver ne tikai fizisko un seksuālo vardarbību, bet arī emocionālo jeb psiholoģisko vardarbību, ekonomisko vardarbību, pamešanu novārtā un atsevišķi jānodala arī vajāšanu (*stalking*).

Kā norāda gan V. Liholaja ar D. Hamkovu, gan J. Baumanis², Krimināllikumā nav ietverts jēdziena „vardarbība” legāls definējums. Juridisko terminu vārdnīcās ir atrodami vairāki „vardarbības” definējumi, bet tie galvenokārt atspoguļo tās fizisko dabu. Piemēram, „rupjas varas, fiziska spēka pielietošana”³, „prettiesisks personas aizskārums ar fizisku spēku”⁴, krievu valodas vārdnīcās – „piespiešana”, „pret gribu”, „apvainojams”, „prettiesisks”⁵, „fiziskā spēka pielietošana”, „piespiedu iedarbība, personīgas neaizskaramības traucējums”⁶. Oksfordas vārdnīcā vardarbība definēta kā „fiziska spēka prettiesiska pielietošana vai draudi”⁷. Ir skaidrojumi, kas ietver vardarbības veidu uzskaitījumu, piemēram, „vardarbība ir piespiedu metode pret citu sociālo grupu vai indivīdu – fiziskā, seksuālā, emocionālā”⁸. Vardarbību var saistīt ne tikai ar fiziska spēka pielietošanu, bet tā ir iespējama arī bez fiziskām sāpēm, piemēram, vajāšana,

personas izsekošana, iebiedēšana, ievietošana telpā, ņirgāšanās, draudi, apvainošana, kliegšana, nerūpēšanās par bērnu, ienākumu atņemšana utt. Ņemot vērā vardarbības izpausmes formu daudzveidību, fiziskā spēka pielietojums vairs nav vardarbības obligāta pazīme un skaidrojumi, kas balstās tikai uz fizisko spēku un varu, vairs neatbilst mūsdienu situācijai. Vardarbība nav obligāti saistāma ar fizisko sāpju, kaitējuma dzīvībai un veselībai nodarīšanu. Vardarbības jēdziena skaidrojums ir atrodams tiesību doktrīnā, bet 1998. gada 17. jūnija Krimināllikumā⁹ nav nostiprināts, nav nostiprināts arī 1998. gada 15. oktobra likumā „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”¹⁰, bet, piemēram, 1998. gada 19. jūnija Bērnu tiesību aizsardzības likumā, 1. pantā¹¹ ir dota vardarbības definīcija, kas atspoguļo vardarbības izpausmes formas un attiecas tikai uz bērniem. Jāpiebilst arī tas, ka Latvijā nav kriminalizēti visi vardarbības veidi un par dažām tās izpausmēm var tikt piemērota administratīva atbildība (piemēram, Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 172.² pants – fiziska un emocionāla vardarbība pret bērnu, 173. pants – bērna aprūpes pienākumu nepildīšana¹² u. c.) vai vispār nav tiesību normas, kas jāpiemēro (piemēram, par emocionālo vardarbību pret pieaugušo vai par vajāšanu). Visas minētās vardarbības īpatnības attiecas arī uz „vardarbību ģimenē” ar vienu atšķirību, proti, vardarbību ģimenē pielieto ģimenes locekļi vai tuvi cilvēki. Arī „vardarbības ģimenē” jēdziens nav nostiprināts likumā. Tomēr šim jēdzienam ir būtiska nozīme krimināltiesiskajā, civiltiesiskajā un administratīvajā regulējumā. Svarīgi noskaidrot jēdziena „vardarbība ģimenē” saturu, jo tā izpratne ļauj pareizi interpretēt un piemērot ar to saistītās tiesību normas.

Civilprocesa likuma 30.⁵ nodaļas 250.⁴⁴ pantā „pagaidu aizsardzība pret vardarbību” paredzēts to personu uzskaitījums, kuras var iesniegt pieņemumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību un noteikts pagaidu aizsardzības pret vardarbību pamats. Bet 250.⁴⁵ pantā uzskaitītas vardarbības formas – fiziska, seksuāla, psiholoģiska vai ekonomiska vardarbība, kā arī vardarbīga kontrole¹³.

Raksta mērķis ir identificēt problēmas, kas

saistītas ar vardarbības ģimenē jēdziena definējumu un interpretāciju. Mērķa sasniegšanai jāizpilda šādi uzdevumi: 1) jāizpēta jēdziena „vardarbība” saturs un pazīmes; 2) jāizpēta jēdziena „vardarbība ģimenē” saturs un pazīmes; 3) jāizdara secinājumi par pētāmo jautājumu.

Rakstā izmantotās izpētes metodes: analīze, induktīvā, deduktīvā, loģiskā.

1. Vardarbības jēdziens un interpretācija

Vardarbības problēma ir viena no globālām mūsdienu sabiedrības problēmām. Liela daļa Krimināllikumā ietvertu nodarījumu satur norādi uz „vardarbību”, līdz ar to jārisina jautājumi ar tās izpratni, interpretāciju un normu piemērošanu. Tā kā jēdziena legālais definējums likumā nav nostiprināts, tiesību piemērotājs vardarbību var interpretēt atbilstoši faktiskiem apstākļiem. Teorijā galvenokārt tiek runāts par fizisko un psiholoģisko vardarbību, bet izšķir arī citus veidus. Violentoloģija – mācība par vardarbīgo noziedzību paplašina šos veidus. Krimināllikuma pantos ietverti tādi formulējumi kā vardarbība un draudi, bet jēdziens „vardarbība” tiek saprasts kā fizisks kaitējums, bet psiholoģiskā vardarbība attiecināma pie draudiem piemērot vardarbību. Vardarbība var izpausties arī bez tieša kontakta ar cietušā ķermeni, nenodarot viņam fizisku kaitējumu, bet iedarbojoties uz viņu psiholoģiski, ar vārdiem, žestiem, ekonomiski utt. Piemēram, vīrs pastāvīgi pazemo sievu, norāda uz viņas trūkumiem, noniecina, bet nepiemēro pret viņu nekādu fizisko spēku un ar savām darbībām nodara viņai tikai emocionālas ciešanas, psiholoģiskas traumas. Tāda veida vardarbība var izpausties arī pret aculieciniekiem, piemēram, bērns (mazaizsargāta sabiedrības grupa) pastāvīgi redz, ka tēvs pazemo vai sit māti, tā rezultātā bērns cieš no psiholoģiskas vardarbības, un tas var ietekmēt viņa turpmāko dzīvi.

Lietas par vardarbību pret bērniem izraisa lielu rezonansi sabiedrībā. Piemēram, sabiedrības nosodījumu izraisīja nodarījums, kas tika izskatīts Daugavpils tiesas lietā, kurā saskaņā ar 2015. gada 4. novembra spriedumu tēvs un māte tika atzīti par vainīgiem Krimināllikuma 160. panta trešajā daļā (likuma redakcija līdz 13.06.2014) paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā – Vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana ar savām mazgadīgajām meitām, un tēvam noteikts sods brīvības atņemšana uz 18 gadiem ar probācijas uzraudzību uz trīs gadiem, bet mātei noteikts sods brīvības atņemšana uz 11 gadiem ar probācijas uzraudzību uz vienu gadu. Šo vecāku

seksuālas darbības ar saviem mazgadīgajiem bērniem turpinājās četru gadu garumā un kopumā ietvēra vairāk nekā 50 vardarbības aktu.

Krievu valodas juridisko terminu vārdnīcās vardarbība tiek definēta kā fiziska un psiholoģiska iedarbība uz cilvēku, pārkāpjot konstitūcijā noteiktas tiesības uz fizisko un garīgo neaizskaramību¹⁴. Bleka vārdnīcā vardarbība ir sinonīms fiziskam spēkam un abi šie jēdzieni krimināltiesībās ir savstarpēji aizvietojami¹⁵. No seniem laikiem par vardarbību, pirmkārt, tiek uzskatīts sekojošo morālo baušļu pārkāpums: *nenogalini, nenodari kādu fizisko vai materiālu kaitējumu, nemēģini atņemt kādam viņa tiesības, intereses un brīvību*¹⁶. Krievu zinātniekiem šajā sakarā ir atšķirīgi doktrinārie definējumi, piemēram, A. Piontkovskis norāda uz „vardarbīgu iedarbību uz personu, kas izpaužas piespiešanās darboties pret viņa gribu”¹⁷ un analogiski V. Meņšaginam definē vardarbību kā „jebkāda veida iedarbību uz cietušā fizisko neaizskaramību”¹⁸, D. Šarapovs atspoguļo vardarbības būtību kā „vienas personas darbība pret citu pretēji cietušā gribai”¹⁹, A. Romankovs un N. Bukaevs piekrīt tam un norāda uz to, ka „vardarbība kā piespiešana iedarbojas caur bioloģisko apakšstruktūru”²⁰. Savukārt A. Boiko norāda jau uz to, ka „piespiešana vai vardarbība aizskar personīgo neaizskaramību fiziskajā un psiholoģiskajā nozīmē”²¹. Tāda vardarbības interpretācija ir pārņemta krimināltiesību teorijā un praksē, analizējot vardarbību kā noziedzīga nodarījuma pazīmi.

Ar Pasaules Veselības Organizācijas (PVO) 1996. gada 25. maija rezolūciju WHA49.25 vardarbība tika pasludināta par svarīgu un arvien vairāk progresējošu veselības aprūpes problēmu visā pasaulē. PVO veica pirmo nozīmīgo pētījumu „*World report on violence and health*” par vardarbības problēmu starptautiskā mērogā, kas tika publicēts 2002. gadā²². Šajā pētījumā vardarbība tika iedalīta trijās kategorijās: mēģinājums kaitēt savai veselībai vai dzīvībai (suicidālas domas, cietsirdīga izturēšanās pret sevi), starppersonu vardarbība (vardarbība ģimenē un vardarbība kopienā, kad varmākam nav radniecīgu saišu ar cietušo) un kolektīva vardarbība (sociāla, politiska, ekonomiska – ko īsteno organizētas grupas vai valsts). Šajā pētījumā vardarbība tika skatīta plašāk nekā ierastā fiziskā iedarbība, bet arī kā psiholoģiska, seksuāla, mantiska kaitējuma nodarīšana un aprūpes trūkums. Pamatojoties uz pētījumu, PVO definē vardarbību kā „tīšu iedomātu vai reāla fiziska spēka vai varas apzinātu lietošanu pret sevi, citu personu, grupu vai kopienas, kas

izraisa vai spēj izraisīt ievainojumu, nāvi, psiholoģisku kaitējumu, attīstības traucējumus vai zaudējumus”²³. Šādu definējumu var interpretēt plaši, analizējot jēdzienu „vara”, „iedomāts fizisks spēks”, „reāls fizisks spēks”, „zaudējumi” u. c. izpratni.

Šauri iztulkojot Krimināllikuma normas, netiek atspoguļota vardarbības pilna aina un būtība, jo ne visi vardarbības veidi ir kriminalizēti, piemēram, emocionāla un ekonomiska vardarbība, vajāšana, vardarbīga kontrole netiek nodalīta, un tiek ievērota tikai civilprocesuālajā kontekstā, piemērojot lēmumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Krimināllikumā psihiskas ciešanas, piemēram, ir minētas 71. pantā par genocīdu (novedot grupu līdz psihiskai saslīmšanai), 71.² pantā par noziegumiem pret cilvēci, 124. pantā par personas novešanu līdz pašnāvībai (sistemātiski pazemojot personisko cieņu), 125. pantā par tīšu smaga miesas bojājuma nodarīšanu (tai skaitā, ja bijis par iemeslu psihiskiem traucējumiem), 174. pantā par cietsirdīgu vai vardarbīgu apiešanos ar nepilngadīgo (tai skaitā, ja nodarītas psihiskas ciešanas). Eiropas Padomes Konvencijā par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu jeb Stambulas konvencijā, kas atvērta parakstīšanai 2011. gadā, bet vēl nav ratificēta Latvijā, ir norāde dalībvalstīm uz nepieciešamību kriminalizēt ne tikai fizisku vardarbību, bet arī psiholoģisku vardarbību (konvencijas 33. pants), vajāšanu (konvencijas 34. pants), piespiedu laulības (konvencijas 37. pants), atsevišķi norādīta arī sieviešu dzimumorgānu kropļošana (konvencijas 38. pants)²⁴.

Tādējādi jāsecina, ka 1) vardarbība var būt kā darbība, tā arī bezdarbība; 2) tā var būt vērsta pret sevi, atsevišķu cilvēku vai cilvēku kopienu; 3) kaitējums veselībai un dzīvībai nav obligāts priekšnoteikums; 4) var apdraudēt personas dzīvību, fizisko veselību, garīgp veselību, mantiskās intereses.

2. Vardarbības ģimenē izpratne

Eiropas Savienības (ES) mērogā veiktajā apsekojumā „Vardarbība pret sievietēm” ietvaros noskaidrots, ka 8% sieviešu pēdējā gada laikā pirms apsekojuma veikšanas bija cietušas no fiziskas un/vai seksuālas vardarbības. Divas no piecām sievietēm (43%) ir piedzīvojušas psiholoģisku vardarbību no pašreizējā vai iepriekšējā partnera. Viena no piecām sievietēm kopš 15 gadu vecuma ir piedzīvojusi kādu no vajāšanas veidiem, un 5% sieviešu to piedzīvojušas pēdējo 12 mēnešu laikā pirms apsekojuma. Savukārt

Latvijā no vardarbības ģimenē katru gadu cieš vairāk nekā 100 sievietes, un vardarbības līmenis Latvijā ir augstāks nekā vidēji Eiropā²⁵. Pētījuma gaitā tika aptaujātas sievietes, bet daļa no aptaujātajām sievietēm Latvijā – 34% norādīja, ka cietušas no vardarbības bērnībā (Eiropā radītājs ir 35%). Taču šie dati pilnībā neatspoguļo problēmas mērogu. Vardarbība ģimenē ir latentā, ne visi gadījumi ir atklāti, un šī problēma ir saistīta ar neziņošanu policijai vai citiem dienestiem. Arī ES mēroga apsekojuma rezultāti liecina par to, ka ne visi gadījumi nonāk policijas redzeslokā. Kaut gan, runājot par vardarbību, prātā nāk sievietes un bērni, jāmin arī tas, ka no vardarbības ģimenē var ciest arī vīrieši. Taču šādi gadījumi biežāk paliek neatklāti. Tas saistīts ar ģimenes izolētību, informācijas trūkumu, baiļu un kauna izjūtu, varmākas un upura attiecībām un citiem iemesliem, kas liedz upuriem griezties pēc palīdzības.

Ģimene ir jebkuras sabiedrības pamats un valsts nākotnē. Tādējādi tādas problēmas kā vardarbība ģimenē apkarošana un novēršana ir ģimenes valsts politikas uzdevums. Šī problēma ir sociāla parādība, tā ir vērsta pret ģimeni, nozīmē personības un ģimenes diskrimināciju, to konstitūcijā nostiprināto tiesību un brīvību noniecināšanu un aprobežošanu. Vardarbības ģimenē jēdzienu un būtību pēta ne tikai tiesīzbzinātnieki, bet arī citu zinātņu nozaru pārstāvji, piemēram, socioloģijā, psiholoģijā, pedagoģijā. Katrai valstij jāpieņem iespējami līdzekļi vardarbības novēršanai un prevencijai mūsdienu ģimenē, jāizskauž stereotipi (izplatīti stereotipi „sit – tā tad mīl”, „vardarbība ģimenē ir katras ģimenes privāta lieta”, „efektīvas audzināšanas metodes ar siksnu”). Vardarbība ir sociāla problēma, un jānoteic vienota vardarbības ģimenē un tās veidu izpratne. Tāpat, kā „vardarbības” jēdziens, arī jēdziens „vardarbība ģimenē” nav legalizēts, nav ietverts normatīvajos aktos. Ģimenes valsts politikas pamatnostādņēs 2011.–2017. gadam ir skarts jautājums par vardarbību ģimenē, bet nav dota definīcija. Pamatnostādņēs akcents izdarīts uz pazīmi, ka varmāka ir tuvs cilvēks – „ģimeniskā, tuvības vai emocionāla saikne starp upuri un vardarbības veicēju, kas pastāv patlaban vai ir pastāvējusi iepriekš un kas var nebūt saistīta ar pāra tiesisko statusu”²⁶. Šī pazīme ir nostiprināta Civilprocesa likuma 250.⁴⁴ pantā, kurā ir uzskaitītas personas, kas var iesniegt pieprasījumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Taču neviens Civilprocesa likuma pants nesniedz vardarbības ģimenē definējumu. Viens pants (CPL 250.⁴⁴) sniedz personu uzskaitījumu, bet otrs (CPL

250.⁴⁵⁾ sniedz informāciju par pagaidu aizsardzības pret vardarbību pamatu, tas ir „ja pret personu ir vērsta jebkāda fiziska, seksuāla, psiholoģiska vai ekonomiska vardarbība”. Turklāt jautājumu par to, kas katrā atsevišķā gadījumā tiek uzskatīts par vardarbību ģimenē, balstoties uz iesniegtajiem pierādījumiem, vērtē tiesnesis. Tiesnesis pēc iekšējās pārlicības vērtē, vai faktiskie apstākļi atbilst kādam no vardarbības veidiem un vai ir pamats piemērot pagaidu aizsardzību, vai nodarīts psiholoģisks kaitējums (psiholoģisko traucējumu smaguma pakāpe) un īstenota ekonomiska vardarbība. Faktiski tiesas ieskatā paliek jautājums par to, vai iegūta objektīvi pierādāma informācija par vardarbību ģimenē, vai arī nodarījums neatbilst tās pazīmēm un drīzāk līdzinās gadījuma rakstura strīdam. Ne katrs ģimenes konflikts ir vardarbība.

No tā jāsecina, ka Civilprocesa likums neatklāj vardarbības ģimenē pilnu saturu un jēdzienu. Savukārt kriminālprocesā vardarbības ģimenē gadījumi attiecas uz fizisko, seksuālo vardarbību, cietsirdību pret bērniem, un tiek risināti Krimināllikuma normu ietvaros, piemēram, par dažāda smaguma miesas bojājumu nodarīšanu. Tostarp Krimināllikuma 48. panta pirmās daļas 15. punktā par atbildību pastipriņošu atzīts apstākļis, ka noziedzīgs nodarījums, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, vai noziedzīgs nodarījums pret tikumību un dzimumneaizskaramību izdarīts pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis nereģistrētās laulāto attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība. Tādējādi vardarbības ģimenē gadījumos tiesa var noteikt bargāku sodu.

Jēdziens „vardarbība ģimenē” definēts Ministru kabineta rīkojumā Nr. 343 „Par Programmu vardarbības ģimenē mazināšanai 2008.–2011. gadam” – „*vardarbīgs nodarījums (fiziska, seksuāla vai emocionāla vardarbība) starp kopdzīvē esošām personām*”²⁷. Jānorada, ka šāds definējums neatspoguļo būtību, neatbilst pieņemtajiem grozījumiem likumos (tai skaitā Civilprocesa likumā, kas paplašina personu loku, uz kurām šī problēma attiecas un kopdzīve nav noteicošais faktors) un vardarbības veidu atspoguļojums tajā nav pilns.

2016. gada 16. maijā tika pieņemts jauns Ministru kabineta rīkojums Nr.292 „Par konceptuālu ziņojumu „Par Latvijas pievienošanās Eiropas Padomes Konvencijai par vardarbības

pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu”²⁸, kas izvirza priekšlikumu Latvijas valstij pievienoties Stambulas konvencijai un attiecas uz vardarbības mazināšanas politikas attīstību. Šādas politikas pamatā jābūt vīzijai, kā problēmu novērst, un Stambulas konvencija šo vīziju jeb plānu (vienotus mērķus) sniedz. Stambulas konvencijas 3. panta b) punktā definēts termins „vardarbība ģimenē” – fiziskās, seksuālās, psiholoģiskās vai ekonomiskās vardarbības akti, kuri notiek starp ģimenes locekļiem vai māsasaimniecībā neatkarīgi no tā, kādas ir bioloģiskās vai juridiskās ģimenes saites. Konceptuālajā ziņojumā minēts, ka ir paredzēts darbs pie Preventīvo piespiedu līdzekļu likumprojekta izstrādes, kurā ir paredzēta gan „vardarbības” definīcija, gan „vardarbības ģimenē” definīcija. Stambulas konvencijas piedāvātā definīcija norāda uz vardarbības aktiem, bet tā pilnībā neatspoguļo vardarbības ģimenē saturu. Zinātnieki šo jēdzienu interpretē un skaidro plašāk, piemēram, psihologi norāda uz vardarbības aktu „atkārtotību”, „ciklu” (nav tikai viens konflikts, bet atkārtots darbību cikls) un uz varmākas mērķi – kontrolēt savu upuri ar varu²⁹. Mičiganas juridiskā institūta publikācijā par vardarbību ģimenē „*Friend of the Court Domestic Violence Resource Book-Revised Edition*” definēts jēdziens „vardarbība ģimenē”, norādot uz tās mērķtiecīgu modeli ar fiziskām, psiholoģiskām, seksuālām un emocionālām ļaunprātīgām darbībām, kuras tiek veiktas noteiktā laika periodā un ar mērķi kontrolēt partneri³⁰. Arī Krievu zinātniece A. Pasčenko, pētot šo problēmu, norādīja uz prettiesisko darbību sistēmiskumu: „process, kas sastāv no prettiesiskās, vainojamās, sistēmiskās fiziskās un psiholoģiskās ietekmes uz ģimenes locekļiem, kas tiek īstenots pret viņu gribu kā draudi vai sods, ar mērķi piespiest cilvēkus darīt nelabvēlīgas darbības sāpju, aizvainojuma, fizisko ierobežojumu nodarīšanas ceļā”³¹.

2008. gadā Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas deputāti secināja, ka Latvijas normatīvajos aktos jēdziens „vardarbība ģimenē” nav skaidrots un joprojām legāls definējums nav izstrādāts.

No izpētītajām definīcijām un tiesiskā regulējuma izriet, ka vardarbība var tikt vērsta pret jebkuru ģimenes locekli, un turklāt var turpināties arī ārpus mājokļa, un tas fakts, ka personām vairs nav kopīgas māsasaimniecības, to neietekmē. Ģimene šajā gadījumā tiek saprasta plašāk nekā Civillikuma 214. pantā, kur ģimene definēta

šaurā nozīmē – „laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā”³². Papildus tam, jārisina jautājums par „vardarbības aktu atkārtotību” un „nodarīta kaitējuma apmēriem”. Kā jau tika minēts, pastāv daudz jautājumu attiecībā uz emocionālo vardarbību un ekonomisko vardarbību, proti, nav vienotas izpratnes par to, ko uzskatīt par psiholoģisko kaitējumu un kā vērtēt nodarītā smagumu – pietiek ar vienu gadījumu vai uz vardarbību norāda darbību cikls. Psihologi definē vardarbību ģimenē, norādot uz vardarbības aktu atkārtotību, bet tiesībzinātnieki, definējot, norāda tikai uz vardarbības veidu uzskaitījumu. Latvijas kaimiņvalstis ir parakstījušas Stambulas konvenciju, piemēram, Igaunija to parakstīja 2014. gada 2. decembrī. Sakarā ar to Igaunijā veic speciālistu apmācību, un 2015./2016. mācību gadā Tartu Universitātē tika uzsākta jauna priekšmeta „Vardarbība ģimenē mūsdienu tiesību telpā” pasniegšana. Tartu Universitātes Juridiskās fakultātes lektore Silvija Kaugija norāda, ka ir liela interese par šādām apmācībām³³. Lai ratificētu Stambulas konvenciju, Latvijas valstij jāveic milzīgs darbs normatīvo aktu sakārtošanā un viens no pamatjautājumiem – sākumposms – ir jēdziena „vardarbība ģimenē” legālas definīcijas izstrāde un nostiprināšana normatīvajos aktos.

Secinājumi

Vardarbība ģimenē ir kompleksa problēma, kura jārisina valsts mērogā, izstrādājot tādu politiku, kas būtu vērsta uz noziegumu novēršanu un apkarošanu, katra ģimenes locekļa un pilsoņa tiesībām uz drošu dzīvi, brīvību un aizsardzību no apdraudējumiem, kā arī uz sociālo profilaksi. Svarīgi īstenot sociālo un speciālo pasākumu kopumu, kas vērsts uz vardarbības ģimenē iemeslu un apstākļu novēršanu, jo šādas vardarbības sekas ir neatgriezeniskas, var būt saistītas ar smagiem psiholoģiskiem un veselības traucējumiem un pat ar nāvi.

Latvijas tiesību aktos norādīti vardarbības ģimenē veidi, iedalot tos fiziskā, seksuālā, psiholoģiskā un ekonomiskā vardarbībā, kā arī vardarbīgā kontrolē. Taču šī jēdziena definējums paliek tiesībzinātnieku un tiesību piemērotāju ziņā. Pētot šo jautājumu doktrināri, zinātnieki izklāsta vardarbības būtību, piedāvā definīcijas, bet tiesību doktrīnai nav obligāta juridiskā spēka un to piemēro tikai kā papildu tiesību avotu. Jāmin arī tas, ka ar šī jautājuma pētīšanu vairāk nodarbojas ārvalstu zinātnieki. Tiesību doktrīnai ir liela nozīme tiesību piemērošanas jomā, un tā atvieglo tiesību piemērotājiem izpratni par to, kā interpretēt konkrētu normu, tomēr jāizstrādā legālas jēdziena „vardarbība” un „vardarbība ģimenē” definīcijas. Šie jēdzieni jānostiprina normatīvajos aktos.

Atsauces

- ¹ Liholaja V., Hamkova D. Vardarbīgi noziedzīgi nodarījumi un to izraisītās sekas. Jurista Vārds. Nr.19, 08.05.2012.
- ² Baumanis J. Vardarbības jēdziena interpretācija krimināltiesībās. Jurista Vārds. Nr.46, 24.11.2015.
- ³ Latviešu valodas vārdnīca. Red.: Guļevska G., Rozenštrauha I., Šnē D. Rīga: Avots, 2006, 1150. lpp.
- ⁴ Latviešu literārās valodas vārdnīca. Valsts pētījumu programma „Letonika” (2006-2009) un „Nacionālā identitāte” (2010) – <http://tezaurs.lv> [07.04.2017].
- ⁵ Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. Избранные статьи. Совмещенная редакция изданий В.И. Даля и И.А. Бодуэна де Куртенэ. Москва: Олма-Пресс ОАО ПФ „Красный пролетарий”, 2004, с. 346.
- ⁶ Ожегов С.И. Словарь русского языка. Москва: Русский язык, 1990, с. 390.
- ⁷ English Oxford living Dictionaris. Oxford University Press, 2017. – <https://en.oxforddictionaries.com> [10.04.2017].
- ⁸ Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca. Rīga: SDSPA „Attīstība”, 2000., 231. lpp.
- ⁹ Likums „Krimināllikums”/ Latvijas Republikas likums/Pieņemts 17.06.1998.; stājies spēkā 01.04.1999. ar grozījumiem, kas pieņemti līdz ar 15.12.2016. //”Ziņotājs” 04.08.1998. Nr. 15.
- ¹⁰ Likums „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”/ Latvijas Republikas likums/Pieņemts 15.10.1998.; stājies spēkā 05.11.1998. ar grozījumiem, kas pieņemti līdz ar 09.02.2017. //”Ziņotājs” 04.11.1998. Nr. 23.
- ¹¹ Likums „Bērnu tiesību aizsardzības likums”/ Latvijas Republikas likums/Pieņemts 19.06.1998.; stājies spēkā 22.07.1998. ar grozījumiem, kas pieņemti līdz ar 02.03.2017 //”LV” 08.07.1998. Nr. 199/200(1260/1261).

- ¹² Likums „Administratīvo pārkāpumu kodekss”/ Latvijas Republikas likums/Pieņemts 07.12.1984.; stājies spēkā 01.07.1985. ar grozījumiem, kas pieņemti līdz ar 21.05.2004./”Ziņotājs” 23.11.2016. Nr. 51.
- ¹³ Likums „Civilprocesa likums”/ Latvijas Republikas likums/Pieņemts 14.10.1998.; stājies spēkā 01.03.1999. ar grozījumiem, kas pieņemti līdz ar 08.12.2016. //”LV” 03.11.1998. Nr. 326/330.
- ¹⁴ Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских. Москва: ИНФРА-М, 1999; Юридический энциклопедический словарь. Главный ред. А.Я. Сухарев, Ред. коллегия: М.М. Богуславский, М.И. Козырь, Г.М. Миньковский и др. Москва: «Советская энциклопедия», 1984.
- ¹⁵ Black’s Law Dictionary Free 2nd Ed. and The Law Dictionary Law Dictionary: Black’s Law Dictionary – Free Online Legal Dictionary. – <http://thelawdictionary.org> [11.04.2017].
- ¹⁶ Денисов В.В. Социология насилия. Критика современных буржуазных концепций. – Москва, 1975, с. 65-66.
- ¹⁷ Пионтковский А.А. Преступления против личности. – Москва, 1938, с. 88.
- ¹⁸ Пионтковский А.А., Меньшагин В.Д. Курс советского уголовного права: Особенная часть. – Москва, 1955, с. 722.
- ¹⁹ Токарчук Р.Е. Насилие как составообразующий признак хищений: вопросы уголовной ответственности. Омск, 2008.
- ²⁰ Turpat.
- ²¹ Комментарий к УК Российской Федерации / под ред. А.И. Бойко. – Ростов н/Д, 1996, с. 278.
- ²² Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире / Под ред. Этьенна Г. Круга и др. / Пер.с англ. – Москва: Издательство «Весь мир», 2003.
- ²³ Allen M., Perttu S. Sociālās un veselības aprūpes pasniedzēji pret vardarbību. Pasniedzēju rokasgrāmata. Helsinku universitāte, Tālākizglītības centrs Palmenia. 2010, 5. lpp.
- ²⁴ Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambula, 2011. gada 11. maijs).
- ²⁵ Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Vardarbība pret sievietēm – ES mēroga apsekojums. Rezultāti īsumā, 2014. gads; Dzimumu līdztiesības aktualitāšu apraksts 2014. gada janvāris – 2014. gada marts.
- ²⁶ Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.-2017. gadam. – Rīga, 2011.
- ²⁷ „Par Programmu vardarbības ģimenē mazināšanai 2008.–2011. gadam”/ Ministru kabineta rīkojums Nr.343 /Pieņemts 18.06.1998.; stājies spēkā 18.06.1998. ar grozījumiem, kas pieņemti līdz ar 24.02.2010.
- ²⁸ „Par Latvijas pievienošanas Eiropas Padomes Konvencijai par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu”/ Ministru kabineta rīkojums Nr.292/Pieņemts 16.05.2016.; stājies spēkā 16.05.2016. ar grozījumiem, kas pieņemti līdz ar 24.02.2010.
- ²⁹ Сыроед Н.С. Насилие в семье. Доступно –<http://www.psychological.ru> [12.04.2017]; Синельников А. Выученные уроки: Подростки и проблема насилия в семье. Обыкновенное зло: исследования насилия в семье. Под ред. О.М. Здравомысловой. – Москва: Едиториал УРСС, 2003, с. 92 – 122; American Psychiatric Association. Let’s Talk Facts About Domestic Violence. 2005.
- ³⁰ Michigan judicial institute. Friend of the Court Domestic Violence Resource Book-Revised Edition. 2014.
- ³¹ Пащенко А.С. Особенности расследования преступлений, связанных с домашним насилием. Диссертация. – Волгоград, 2005; Пащенко А.С. Понятие домашнего насилия. – Волгоград, 2005.
- ³² Likums „Civillikums. PIRMĀ DAĻA. Ģimenes tiesības”/Latvijas Republikas likums/ Pieņemts 28.01.1937.; stājies spēkā 01.09.1993. ar grozījumiem, kas pieņemti līdz ar 29.10.2015. //”Valdības Vēstnesis” 20.02.1937. Nr. 41.
- ³³ Kaugija S. Studiju priekšmeta par vardarbību ģimenē apmācība Tartu Universitātes Juridiskajā fakultātē. Jurista Vārds Nr.47 (950), 22.11.2016.

Abstract

Domestic violence continues to be a global problem that kills and maims – physically, psychologically, sexually and economically. This problem is present in every country, cutting across boundaries of culture, class, education, income, ethnicity and age. Domestic Violence occurs in all kinds of intimate relationships, including married couples, people who are dating, couples who live together, parents, same-sex partners, people who were formerly in a relationship and teen dating relationships. It is enshrined in the Civil Procedure Law of the Republic of Latvia, but there is no specific definition of domestic violence. The vast majority of victims of violence are women and children. Domestic violence goes by many names, for example, wife abuse, woman battery, intimate violence, battering, partner abuse. Following sections of the Criminal Law of the Republic of Latvia are related to violence in general, not to domestic violence. There are no definitions of domestic/family violence in Latvian legislation. The purpose of this article: to identify problems which are connected with definition of the concept „domestic violence”, determination of his content and interpretation.

Аннотация

Домашнее насилие по-прежнему является глобальной проблемой, которая убивает, калечит как физически, так и психологически, сексуально и экономически. Эта проблема присутствует во всех странах, вне зависимости от культуры, класса, образования, дохода, этнической принадлежности и возраста. Насилие в семье происходит во всех видах интимных отношений. В статье 250.⁴⁴ Гражданско-процессуального закона Латвийской Республики перечислены лица, которые имеют право подать заявление о временной защите от насилия: супруги или бывшие супруги; лица, между которыми существуют отношения детей и родителей, отношения опекуна или другой внесемейной заботы или родственные отношения; лица, которые проживают или проживали в одном домашнем хозяйстве; лица, которые имеют или ожидают общего ребенка, независимо от того, состояли ли эти лица когда-либо в браке или когда-либо проживали вместе; лица, между которыми существуют или существовали близкие личные или интимные отношения. Подавляющее большинство жертв насилия – женщины и дети. Домашнее насилие носит множество названий, например, жестокое обращение с женой, избивание женщин, интимное насилие, насилие со стороны партнера и т. д. Изучив Уголовный закон Латвийской Республики, можно прийти к выводу, что разделы закона относятся к насилию в целом, а не к насилию в семье. В законодательстве Латвии нет определений семейного насилия. Цель данной статьи – выявить проблемы, связанные с определением понятия „насилие в семье”, определением его содержания и интерпретацией.